

Erç
Taran dı

163460

İSLÂM TARİH, SANAT VE KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ
(IRCICA)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	163460
Tas. No:	949.6 BALİ

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
II. MİLLETLERARASI SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ
Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003

İstanbul, 2006

İslâm Medeniyeti Tarihi Kaynak ve İncelemeleri Dizisi; No. 14

ISBN 92-9063-152-X (Türkçe tebliğler)
ISBN 92-9063-151-1 (İngilizce tebliğler)
ISBN 92-9063-153-8 (Arnavutça tebliğler)
ISBN 92-9063-154-6 (Takım)

İslâm Konferansı Teşkilâtı
İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)
Barbaros Bulvarı, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü
34349, Beşiktaş, İstanbul-Türkiye

Tel: +90 212 259 17 42
Faks: +90 212 258 43 65
E-posta: ircica@ircica.org
Web sitesi: www.ircica.org

© 2006 IRCICA

Önsöz: Halit Eren

Yayına Hazırlayan: Ali Çaksu

Baskı: Birmat Matbaacılık Ltd. Şti, İstanbul

IRCICA Kütüphanesi Katalog bilgileri

Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu (2.: 4-7
Aralık 2003: Tiran)

Balkanlar'da İslâm medeniyeti II. milletlerarası sempozyumu
tebliğleri / editör Ali Çaksu; önsöz Halit Eren.- İstanbul: İslâm Tarih,
Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2006.

xii, 541 s.: res. (çoğu rnk.), hrt., plan; 24 sm.- (İslâm medeniyeti
tarihi kaynak ve incelemeleri dizisi; no.14)

Dipnot var.

ISBN 92-9063-152-X (Türkçe tebliğler) ISBN 92-9063-154-6
(Takım)

1. Medeniyet, İslâm--Balkan Ülkeleri--Kongreler. 2. Medeniyet,
Türk--Balkan Ülkeleri--Kongreler. I. Çaksu, Ali. II. Eren, Halit. III.
k.a. IV. Seri.
949--dos21

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI-ARNAVUT İLİŞKİLERİNE BİR BAKIŞ

Cezmi ERASLAN*

İkinci Meşrutiyet devri Anayasa'nın yeniden yürürlüğe konması, 31 Mart olayı ile II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra hakimiyet-i milliye bakımından önemli düzenlemelerin yapılmasıyla idari manada önemli bir değişimi simgelemektedir. Ancak bu dönemde Osmanlı devlet idaresinde ortaya çıkan bir inisiyatif boşluğu da söz konusu edilmelidir. Burada, II. Abdülhamid gibi ülkenin bütün meseleleri ile birinci elden meşgul olarak gelişmeleri bizzat yönlendiren bir padişahтан sonra yerine geçen Sultan V. Mehmed Reşad'ın devlet işleri ile doğrudan ilgilenmemesi önemli bir etken-dir. Padişah, her ne kadar Meşrutiyet devrinde meclis ve hükümetin işleri yürütmesi gerektiğini, kendisinin karışmasının Meşrutiyet'i hükümsüz bırakacağını savunsa da, Meşrutiyet'in getirilmesindeki en önemli etken olan İttihat ve Terakki cemiyetinin idareyi doğrudan ele alacak devlet tecrübesine sahip olmaması ifade ettiğimiz boşluğun en önemli sebeplerini oluşturmaktadır.

İttihatçıların devlet işlerinde tecrübe kazanmak için yapmaya çalıştıkları anayasa değişikliklerini meclisten geçirememeleri ayrı bir problem yaratmıştır. Abdülhamid devrinde sadece kendilerine verilen emirlerin uygulayıcısı konumunda olan devlet ricalinin de inisiyatiflerini yanlış kullanmaları hem Afrika'da hem de Balkanlar'da devlet açısından olumsuz neticelere yol açmıştır. "Osmanlı milli birliğinin en kuvvetli sembolü olarak İttihatçıların hizmetindeki"¹ Padişahın Rumeli gezisi Balkanlar'daki unsurlar üzerinde son derece iyi tesir yaratmakla birlikte, bölgedeki idarecilerin Meşrutiyet sistemine

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Erik-Jan Zürcher, "Kosovo Revisited: Sultan Reşad's Macedonian Journey of June 1911", *Middle Eastern Studies*, October 1999, 35, 4, s. 27.

uyum sağlayamamalarından kaynaklanan aksaklıklar beklenen neticelerin alınamamasında etkili olacaktır.

Tebliğimizde, Osmanlı yönetiminin II. Meşrutiyet döneminde Arnavutlara yönelik politikalarını dönemin vesikaları ile ortaya koyarken, gerek merkezi yönetimin gerekse Arnavutların yaklaşımlarını belirginleştirmeye gayret edeceğiz. Ondan sonra da, kopuşu hızlandıran sebepler üzerinde değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.

Osmanlı yönetiminin politikaları

İttihatçılar Meşrutiyet'in ilanı ile eş zamanlı olarak hayata geçtiğini varsaydıkları hürriyet, adalet ve eşitlik ilkelerinden hareketle, II. Abdülhamid'in bölge ve nüfusun özelliklerine göre farklı politikalar uygulama anlayışını terk etmişlerdir.

Padişahın, ülke gerçeklerine daha uygun olduğu zamanla görülen bu politikası, devletin bilhassa 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ile iyice açığa çıkan zaafılarını örtmeye yönelikti. Balkanlar'daki hakimiyetinin fiili olmaktan çıkıp tamamen şekli olduğunu ve bölge üzerindeki büyük devletlerin çıkar dengeleri gözetilerek devam ettirilebileceğini gören II. Abdülhamid, tâbi her birime hassasiyetlerine göre birtakım ayrıcalıklar vererek onların devletten kopuşunu mümkün olduğunca geciktirme yolunu seçmiştir. Bu çerçevede, devlet hazinesinin en önemli gelir kaynağı olan vergilerden muafiyetten başlayarak askerlik hizmetini kendi memleketlerinde yapma imkanına kadar pek çok kolaylıktan Balkanlar'daki Müslüman tebaa yararlanmaktaydı. Osmanlı devletinin askerî, siyasî ve ekonomik bakımlardan çöküntüye uğradığı süreçte özellikle Balkan vilayetleri milliyetçilik cereyanından en üst düzeyde etkilenmişti. Gerek Balkanlar'da, gerekse devletin merkeze uzak diğer bölgelerinde milliyetçilik cereyanının etkisiyle ayrılımlar yaşanırken, Müslüman unsurların gayri Müslim unsurlardan sonra bu süreci idrak ettikleri ve en son Türklerin milliyetçilik akımının etkisi ile milli devlet kurma yoluna gittikleri Osmanlı coğrafyasında, Arnavutlar da bu sürecin dışında kalamamışlardı.

II. Meşrutiyet döneminde, önceden sahip oldukları ayrıcalıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan, buna mukabil maddi durumlarında eskiye göre bir iyileşme olmayan Arnavutlar, hem kendilerini kollayan padişahın değiştirilmesine hem de yeni idarenin ortaya koymak istediği düzenlemelere tepki göstermişlerdir. Meclis-i Mebusan seçimlerinde İttihatçıların muhalif

Arnavutların seçilmelerine engel olması, nüfus sayımı yapılması, vergiye esas olmak üzere arazi yazımının yenilenmesi kadar, askerlik hizmetinde Arnavut gençlerin bütün ülke genelinde görevlendirilmek istenmesi, nihayet II. Abdülhamid döneminde uzun bir süredir alınmayan vergilerin birden ödenmesinin istenmesi, zaten ekonomik sıkıntılar içinde kıvranan halkta büyük rahatsızlık oluşturmuştu.

İşkodra, Kosova gibi merkezlerde valilerin yatırım yapma gayretiyle yeni vergiler koymaya kalkmaları zaten iyice tahrik edilmiş olan ahalinin silahlı protestolarıyla karşılaşmış, hükümet temsilcilerinin kuvvet kullanması ise gösterilerin isyana dönüşmesini kolaylaştırmıştır. Nisan 1910'da isyan mahiyetini alan gösterilere karşı Şevket Turgut Paşa komutasında kuvvet sevk edilmiş ve isyan Ağustos ayında kontrol altına alınabilmiştir. Daha sonra Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa da Kosova'ya kadar giderek şiddet göstermiştir. İsyân sırasında çok sayıda can ve mal kaybı olmuş, mühim miktarda silah toplanmıştır. Hükümetin kuvvet ve kudreti ortaya konarak Arnavutların sesi kesilmişse de onların ortadan çekilmesi ile bölgede Sırbistan ve Karadağ'ın hareket alanı genişlemiştir.² Bundan sonra hükümetin bölgede askerî tedbirlerden daha ziyade idarî ve sosyal sahada düzenlemeler yapma çabaları içerisine girdiği görülmektedir. Sultan Reşad'ın gezisi de bu çerçevede planlanmıştır. Ancak isyan sonrası mahalli hükümet yetkililerinin uygulamaları, asayiş sağlamak üzere halkın silahlarına el konması ve uzun süredir ödenmeyen vergilerin toptan alınmak istenmesi ahalideki huzursuzluğu doruğa çıkarmıştır.

İsyandan sonra alınacak tavır hakkında askeri ve mülki yöneticiler arasında bir fikir birliğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Koyduğu vergiler ile protesto gösterilerinin başlamasına yol açan vali Mazhar Bey, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 21 Nisan 1910 tarihli şifre telgrafında vilayetin çeşitli kazalarından gelen ayaklanma hareketlerini “şeklen sevk-i cehaletle sebükmağazanın şimdiye kadar yaptıkları kıyamlara benzeyen hareket-i bağıye” olarak görmekte, “Arnavutluğa bir imtiyaz-ı mahsus veya muhtariyet-i idare istihsaline çalışmakta olan eşhasın icra-yı tesirden hali kalmadığını” da teşhis etmektedir. Vali, tahrikçilerin asıl maksadını anlayamayan Arnavut reisleri ve bunların yanında yer alan cahil halkın “şahsi menfaat sağlamak hususunda kendilerinde pek tatlı hatıralar bırakmış olan idare-i sabıkayı memleketlerine iade etmek maksadıyla silaha sarıldıkları anlaşılıyor” diyerek ortaya çıkan manza-

² Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Hatırat-ı Siyasiyye*'den naklen Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi V*, İstanbul 1994, s. 302-303.

rayı tamamen kendileri dışında cereyan eden bir menfaat hareketi olarak nitelemektedir.³ Vali; İttihatçılar aleyhinde halk arasında yayılan olumsuz propagandalara da değinerek amacın mevcut hükümeti değiştirmek ve ayrıcalıklar kopararak eski dönem idareleri haline çevirmek olduğunda ısrarlıdır. İsyancıları ikna etmek için taviz verilmemesini ve böyle bir hareketin hükümetin zaafi olarak değerlendirileceğini iddia etmektedir.

Mahallin sivil yöneticileri olarak “ahval-i mahalliyece vukuf ve tecrübeleri hasebiyle mutasarrıflarla muhabere ve müzakere edilip reylerini aldıktan sonra tedabir-i kaviyye ve fiiliyyeye ibtidar edilirse esbab-ı muvaffakiyeti tezyid” etmiş olacaklarını da belirten vali Mazhar Bey'e paralel olarak, aynı esnada Harbiye Nezareti'nden Kosova'daki kolordu kumandanlığına 25 Nisan'da çekilen bir telgrafta haber verilen ayaklanmaya karşı sadece kuvvet kullanılmasının yetmeyeceğine dikkat çekilerek, “ahval-i mahalliyyeye ve emzice-i ahaliye vukuf ve tecrübeleri hasebiyle vali ve mutasarrıflarla muhabere ve müzakere” edilerek fikirlerinin alınmasıyla ortaya çıkacak neticeye göre tedbir alınmasının gereğine işaret edilmekteydi. Meselenin evvel emirde mülki ve siyasi memurların tasarrufunda olması gerektiğine işaretle nezaret, “selamet-i vatan ve millet için elbirliği ile çalışarak bir güne ihtilafat ve teşebbüsata meydan verilmemesi”ni istemiştir.⁴ Gerek idari, gerekse askeri memurların özellikle üzerinde durdukları mahalli durumu ve hassasiyetleri gözönüne alarak politika belirleme isteğine karşın, uygulamaların halkın büyük tepkisine sebep olmaları, üzerinde durulması gereken bir husustur.

Arnavutları rahatsız eden uygulamalar

Muhالیf Arnavutların, yeni yönetimin tamamen dinsiz olduğu propagandasını yapması ve Müslüman, Hıristiyan inanan bütün Arnavutların kendi memleketlerinde bağımsızlıkları için birleşmelerini isteyen çağrılarını da halkın kafasını iyice karıştırıyordu⁵. Milliyetçiler 20-26 Ağustos 1909 tarihleri arasında

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti, Muhaberat-ı Umumiye Kalemi (DH. MUI), 80-2 / 39, lef 2-4.

⁴ DH. MUI, 80-2 / 39, lef 4.

⁵ Arnavut İttihat Komitesi imzasıyla Romanya'da oturan Arnavutlara gönderilen Ağustos 1909 tarihli bir beyannamede “Genç Türklerin teşkil ettiği hükümetin idare-i sabıkadan daha fena olduğu” ileri sürülüyordu, çünkü “idare-i sabıka erkani hiç olmazsa Cenab-ı Hakk'a ve Kuran-ı Kerim'e itikad ederler”ken “Genç Türkler hiçbir şeye inanmıyorlar ve itikadı olan ahali-i İslamiye ve Hıristiyanıye'yi düçar-ı mücazat ediyorlar”dı. Hükümetin bu tür faaliyetleri önemseydiği ve Arnavutlukta görev yapan memurları teyakkuzda bulundurmak için ilgili bakanlıkları harekete geçirdiği görülmektedir. BOA, Hariciye-Siyasiye (HR. SYS), 119 / 14.

topladıkları Elbasan kongresinde Arnautça'nın eğitim dili olması ve Latin alfabesinin kabul edilmesinde mutabık kalmışlardı. Arnautların tepkisine yol açan uygulamaları şöyle maddeleştirebiliriz:

Halkın silahlarına el konulması

Osmanlı yönetimlerinin Arnautluk'ta ortaya çıkan protestoları kuvvet kullanarak bastırmaları ve asayişin sağlanması amacıyla halkın elinde bulunan silahları toplamaları rahatsızlıkların en büyük sebeplerinden birisi olmuştur.

Arnaut vatandaşların silahı namus kabul ettiklerini göz önüne alırsak, yaklaşık 400.000 civarında silahın toplanması her bakımdan sakıncalı olmuştur. 93 Harbi sonrasında itibaren bölgede kendi güvenlikleri için birlikler oluşturmak ihtiyacını hisseden, bir nevi Osmanlı Devleti'nin serhaddinde bulunan Arnautların ellerinden silahlarının alınması onları tamamen savunmasız bırakmıştır. Bu savunmasızlığın hem dış tehditlere hem de iç sosyal yapıdan kaynaklanan tehditlere karşı olduğunun altı çizilmelidir.

Bunlara bir de silah toplama sırasında yapılan muameleleri eklersek, yaratılan infialin boyutu da kendiliğinden ortaya çıkar. Nitekim, bir mahalle imamının önderliğinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir telgrafname söz konusu hassasiyeti bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Meşrutiyet'ten bu yana sırf “cebr, şiddet ve tazyik” gördüklerini belirten şikayetçiler, “silah cem'inde yapılan zulüm ve taaddiyata; namusumuza vuku bulan taarruzata tahammül etmek kabil midir?” sorusuna cevap istemektedirler. Meşruti bir yönetimde silah toplanmasının takdir edilecek bir davranış olduğunu, Meşrutiyet'i isteyenlerin silahlı dolaşmayacaklarını, yaşamayacaklarını belirten mahalle imamı, emre uyararak silahını teslim eden, devlete tâbi olan insanlara karşı gösterilen şiddeti kabul edilemez bulduklarını ihtar etmektedir: “kuvve-i askeriye'nin mutavaat gördüğü yerlerde ibraz-ı şefkat lazım iken bilakis irae-i şiddet etmesi Meşrutiyet'le hiçbir surette tevfik edilemez”.⁶

Sıkıntı veren bir diğer husus ise “toplanılan silahların satılıp da sağlamlarının satın alınması gibi bir yola gidilmek yerine izzet-i milliyemizle gayrı kabil-i telif bir surette hükümet avlusunda gömüp yatırmak umumun başkaca velvedar bir heyecan ve galeyana sebep olmuştur”. Toplanan silahlar dev-

⁶ Debre'nin Hünkar mahallesi imamı Yusuf ve sair imzalar ile Dahiliye Nezareti'ne çekilen telgrafname için bkz. BOA, DH.SYS 20-2 / 5-2, lef 33.

letin başına bela olmuştur. 1912 isyanı üzerine bölgeye gönderilen İbrahim Paşa'nın da belirttiği üzere, bedelleri ödenmeye kalkılsa hazine müsait değildir (silah başına iki liradan toplam 800.000 lira). Silahların işe yarar kısmı başka vilayetlere gönderilmiş, işe yaramayanlar ise gömülerek imha edilmiştir. Ancak silahları verilmez ise Arnavutlar, müsait fırsat düştükçe jandarmaya saldırarak silahlarını almak veya askeri depoları yağmalamak yoluna gidebileceklerdir. Neticede toplanan silahlar arasından tezyinat kabilinden olan eski tüfek, tabanca ve kılıçların kanunen yasak olmaması dolayısıyla sahiplerine iade edilmesi kararlaştırılmış, diğer silahların geri verilmesinden ise Malisor isyanında olduğu gibi aksi tesir yapar endişesiyle vazgeçilmiş ve iyi şartlarda hazırlanacak depolarda, bakım elemanları gözetiminde sahiplerinin isim ve künyeleri tespit edilerek bunların muhafaza edilmesi yoluna gidilmiştir.

II. Abdülhamid döneminde çeşitli mülahazalarla alınmayan vergilerin (1884-1904) toptan ödenmesinin istenmesi

Yine Arnavutların ifadesiyle “şimdiye kadar hiçbir teklif ile mükellef tutulmamış bu havali halkına kâffeten teklifatı birdenbire tatbik ve kabul ettirmek adalet diye telakki edilmemelidir”.⁷ İmam Yusuf Efendi, bu uygulamanın mantıksızlığını yine İslam tarihinden örnek vererek eleştirmekteydi: “Cenab-ı Rabbi Lem Yezel Hazretleri bile Kur'an-ı azimi defaten indirmemiştir”. Peygamber Efendimiz'e dahi “ahkam-ı ilahiye ve faraiz-i diniyeyi yirmi üç senede ikmal buyurmuştur”. Vergilerin hepsini birden kabullenmenin imkansızlığını ve bunlara ilaveten tahrir-i emlak ve dolayısıyla vergilendirmenin daha müsait bir zamana bırakılmasını istirham eden şikayetçiler zaten son derece sıkıntılı olan geçim durumlarında her şeyden önce devletin lütf ve keremini görmek istediklerini ifade etmektedirler. Meşrutiyet idaresi ile herhangi bir artı gelir elde edemedikten başka, ülkenin her yerinde aynı kanun ve uygulamaları hakim kılmak adına daha önceki imtiyazlarından edilmenin adaletten ziyade zulüm olduğunun altını çizmekte fayda vardır: Arnavutlukta hoşnutsuzluk hızla yayılmaktadır.

Gerçekten de Dahiliye Nezareti'nin bölgenin ıslahı için askeri tedbirlerin yanısıra idarî meseleler için de halkın durumuna uygun, hoş gidecek tedbirlerin alınmasını isteyen emri üzerine, Kosova valisi Halil Bey yazdığı 7 Şubat

⁷ Aynı vesika.

1326 (20 Şubat 1911 ve 21 Safer 1329) tarihli mahremane tahririnde huzursuzluğun: “yalnız Karadağ hududu civarındaki mahallere münhasır olmayıp şimali Arnavutluğun her cihetinde az çok mevcut olduğunu” belirtmektedir. Bunun sebepleri arasında ise “o havalide hareket-ı tedibiye-i askeriye icrası üzerine üç yüz senesinden beri müterakim bakaya-yı emvalin kamilen tahsiline teşebbüs ve devam edilmesi ve tahriri icra kılınmakta olan emlak ve arazinin kısm-ı küllisine tahrir fırkaları tarafından menfaat-i hazineye hizmet daiyesiyle Selanik ve Siroz (Serez) taraflarındaki arazi kıymet-i mukayyidelerinden bile fazla kıymetler vaz' olunması ve ağnam hakkında icra edilen ve sevabıka nazaran muntazam bir ta'dad hükmünde addedilmek lazım gelen yoklama neticesinde bunların mektum farzıyla iki kat resim istifa edilmiş olması ve zaten memalik-i Osmaniyenin her cihetinde hedef-i taarruz ve şikayet olan temettü vergisi nizamnamesinde muayyen nisbetlerin halka ağır gelmesi ve bu kıta'nın eşedd ü ihtiyaç ile muhtaç bulunduğu yollarla mekteplerin vücuda getirilmesi için teşebbüsat-ı fiiliyede bulunulmaması” gibi önemli noktalara dayandığını belirtmektedir.⁸

Adli teşkilatın kurulmaması

Vali Halil Bey'in şikayet edilenler dışında da bir takım problemlere işaret ettiği dikkat çekmektedir. İpek, Prezrin, Priştina gibi sancaklarda adli teşkilatın tamamlanmadığını, dolayısıyla devletin, vatandaşların hukukunun temininde mahalli reislerin gerisinde kaldığını belirtmiş ve teşkilatın bir an evvel tamamlanması kadar, bölge ileri gelenlerinin para ve rütbelere ile devlete bağlanmasının mümkün gibi görünmesine karşın bu tür uygulamaların devletten maaş gibi algılanmasına mani olacak şekilde düzenlenmesini istemiştir. Zira para almaya alışan reisler, bu ödemeler kesildiği zaman peşlerindeki cahil halkı tahrik ederek ayrı bir problem teşkil edebilecektir.

Bölgede ziraatin gelişmesine yönelik altyapının hazırlanmaması

Bölge çiftçilerinin Ziraat Bankası'ndan tohumluk, alet ve edevat temini için kredi alabilmelerine olanak sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesinin halkın kalbini kazanmada önemli olacağını belirten vali, bölgedeki emlak ve arazinin malum ve mukayyed bedellerinin olmamasından kaynaklanan aksaklığın da emlak ve arazi yazımından sonra ortadan kalkacağını ve halkın

⁸ DH. SYS 16 / 1-4. Lef 11.

borçlanma mukabili kredi kullanarak zaruri ihtiyaçlarını karşılayabileceğini hatırlatmıştır.⁹

Bölgenin yeniden bir tahrir-i emlak uygulamasına tabi tutulması

Kasabalardan köylere kadar sokak sokak, mahalle mahalle gelir getiren yerlerin hepsi bütün özelliklerine varıncaya kadar tesbit edilmek istenmiş, bunun için de tapu muamelelerine vâkıf iki yazıcı ve Mahkeme-i Şer'iyeye'den hüküm vermeye yetkili bir naibden oluşan yazım heyetleri kurulmuştur. Bu işlem sırasında değerinden çok fazla fiyatla kayıtlar yapılmasının haksızlıklara yol açtığını mahalli yetkililer de merkeze bildirmek durumunda kalmışlardır. Yazım işlemleri sırasında yeterli sayıda kalifiye eleman bulunamadığı gibi, mahalli ahvale ve mali konulara vukufu olmayan görevlilerin arazilerin değerine yönelik yaptıkları ve maliyenin lehine görünen yüksek fiyatlandırmalar rahatsızlık yaratmıştır. Hükme mezun naiblerin görevlendirilmelerinde de gereken hassasiyetin gösterilmediği vaki şikayetlerden anlaşılmaktadır.

Osmanlı yönetiminin sıkıntıları

Devlet temsilcilerinin bölgeye yönelik değerlendirmelerinde farklılıklar

Osmanlı merkezi yönetimi, Harbiye Nezareti de dahil olmak üzere bölgeye yönelik faaliyetlerin, hep şikayet edildiği gibi huzursuzluk çıktığında asker sevk etmek, şiddet uygulamakla sınırlı kalmasını doğru bulmamış, bölgede görevli bürokratlarının tecrübelerine dayanarak bir politika belirlemek gerektiğini görmüştür. Ancak bu noktada hemen her görevlinin farklı yaklaşımlar sergilemesi problem olmuştur. Görevlilerin bir kısmı önceki dönemin politikalarına dönülmesini isterken, bir kısmı ise verilecek her tavizin zayıflık belirtisi olarak algılandığı gerekçesi ile buna şiddetle karşı çıkmış ve belirlenen politikaların hiçbir sapma olmaksızın uygulanması gerektiğini savunmuştur.

Kosova valiliği gibi önemli bir yerde bile bir yıl ara ile vali olan bürokratlar birbirinin zıddı politikalar önermişlerdir. Mahalli şartları dikkate alan devlet görevlilerine mukabil, idare ettiği insanların hassasiyetine bîgâne, onları sadece kuvvetten anlar, otoriteye tâbi olur insanlar olarak gören mahalli yöneticiler de hemen herkesin uygunsuz olarak nitelediği uygulamaları savunabil-

⁹ Aynı vesika, gös. yer.

mehtedir. Gerçekten de yukarıda genel olarak şikayete yol açan uygulamalar için örneklediğimiz Debre'nin kaymakamı, şikayetler kendisine sorulduğunda, yörede şimdiye kadar yapılan her şeyin kendisinin 11 aylık görevi sırasında yapıldığını gururla anlatırken, hakkındaki eleştirilerin Meclis-i Mebusan'daki Arnavut vekillerin eleştirilerinden cesaret alan Başkımci (Birlikçi) Arnavutların kışkırtmasından kaynaklandığını, yoksa ahalinin sesini çıkarmayacağını savunmaktaydı.¹⁰

Emlak ve arazi yazımının ertelenmesinde bütün halkın birlik olmasını tabii karşılayan mutasarrıf, dilekçe vererek şikayet edenlerin ya muhalif Başkım grubuna dahil kimseler olduklarını, ya da bu tavırlarının yeni uygulamalarla devletten sağladıkları gelirlerin kesilmesinden endişelenmelerinden, veya tahrir ekiplerine dahil edilmedikleri için çekememezliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Şikayet edilince devletin koyduğu vergi ve yükümlülüklerin kaldırılacağını sanmalarına karşı ise “okşandıkça şımarmak ve hükümetin lütfunu havf ve zaafına delil addetmenin bu kavmin cümle-i mahsusat-ı fitriyesinden” olduğu iddiasında bulunmaktadır. Silah toplama işinde Arnavutların namusuna dokunacak bir şey olmadığını, bu işlem sırasında darp ve işkenceye uğranıldığı iddiasıyla yapılan tek şikayetin bir subay hakkında olduğunu belirten mutasarrıf, en üzüldüğü şeyin “memleketin mizaç ve ihtiyacına göre hükümetin nüfuz ve tesirini idame edecek vesaiti ikame etmekte gecikmesi” olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kuzey Arnavutlukta devletçe birinci derecede dikkat edilmesi gereken mesele ““erkan ve azası mütecanis ve ahkam-ı kanuniye ve nizamiyeyi ledelhace tevsian ve tasarrufan tatbik ile aheng-i matlubu muhafazaya muktedir hükümet tesisinden ibaret”ti.¹¹

Bu tarz bir müsamahasız yaklaşıma karşın, İpek Mutasarrıflığı'ndan gelen değerlendirme ise mahalli şartlara göre uygulamaların daha verimli olacağını öne sürmektedir. Mutasarrıflığın 14 Şubat 1911 tarihli mütalaasında: “yörenin ileri gelenlerinin oluşturduğu nahiye meclisi idare azalarına belli miktarda maaş verilmesi, halkın vergi borçlarının ödenmesi için maliyeden para gönderilmesi, Ziraat Bankası vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine hükümetçe yardım edilerek kalplerinin kazanılması, sadık yerlerin halkına kendilerini korumak için silah dağıtılması, askerlik hizmetlerini gençlerin kendi memleketlerinde yapmaları, vaizler görevlendirerek halkın dini duygularına seslenilmesi, adliye teşkilatının tamamlanması, halk desteği kaybedilen yerlerde askeri yığına-

¹⁰ Debre Mutasarrıflığı'nın 31 Ocak 1911 tarihli yazısı için bkz. DH. SYS, 20-2 / 5-2, lef 34.

¹¹ Aynı vesika, gös. yer.

ğın arttırılması, bölgeye padişahın adına cami yapılması” gibi halkın hassasiyetine hitap edecek tedbirler önerilmiştir.¹²

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki hakimiyetinin son dönemi için büyük önem taşıyan *Sultan Reşad'ın Rumeli gezisi* ise 5 Haziran 1911'de İstanbul'dan hareketle başlamış, Selanik, Üsküp Priştine, Manastır hattını takip ettikten sonra 26 Haziran 1911'de İstanbul'da bitmiştir (7-28 Cemaziyelahir 1329). Uzun bir hazırlık döneminden sonra gerçekleştirilen gezi herhangi bir aksaklık olmadan bitirilmiş olmakla beraber gezinin amaçlarına tam olarak ulaşamadığı da bilinmektedir.

İttihat ve Terakki yönetiminin padişahın popülaritesini de kullanarak Balkanlar'daki huzursuzluğu gidermek ve bilhassa Arnavutları yeniden devlete bağlamak amacı tam olarak gerçekleşemedi. Halk gittiği her yerde padişahın şahsına çok büyük saygı ve sevgi göstermiş, ancak huzursuzluklar ortadan kalkmamıştır. Nitekim o günlerin basınında da gösterilen büyük sevgiye, padişahın ilan ettiği umumi affa, kan davalarının bitirilmesi ve eğitimin desteklenmesi için yaptığı maddi yardımlara karşın huzursuzluğun ortadan kalkmadığı belirtiliyordu.¹³

Sultan Reşad'ın gezisiyle ortaya çıkan olumlu hava, hükümetin yeni geziler düzenleme isteğini kamçulamış, ancak padişahın sağlığı bunlara izin vermemiştir. Yine de hükümet padişahın gezisinin yarattığı olumlu havanın devam ettirilmesi ve bölge halkının devlete bağlanması için birtakım tedbirler almaya çalışmıştır. Ancak bu politikalarda da başarı sağlanamamış ve durum Arnavutların Osmanlı Devleti'nden kopmaları ile son bulmuştur. Padişahın Rumeli gezisi ve sonrasında gerçekleştirilen girişimler ayrı bir çalışmada ele alınacaktır.

¹² Aynı vesika, lef 13.

¹³ M. Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999, s. 92; Zürcher de gezinin sadece Osmanlı-İslam bilincinin kuvvetlendirilmesi yönünden başarılı olduğunu, diğer hususlarda ise olumlu netice vermediğini ifade etmektedir. Bkz. Zürcher, aynı makale, s. 37.